

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I21 *** ID:126 K:87*

<http://www.akademikbakis.org>

MİLLİYETÇİ TARİHTEN MİLLİ TARİHE, ÇATIŞMACI EĞİTİMDEN BARIŞÇI EĞİTİME DOĞRU TÜRKİYE’DE TARİH DERS KİTAPLARI

Ahmet ŞİMŞEK¹, Funda ALASLAN²

¹Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi A.B.D.

²Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tarih Eğitimi A.B.D.

Özet: Bu çalışmada Türk tarihçiliğinde kökenleri 19. yüzyıla dayanan millilik kaygılarının son yüzyılda tarih eğitimine yansımaları tartışılmış, süreç içinde ders kitaplarında yaşanan değişim/dönüşüm ele alınmıştır. Bu çerçevede özellikle 20. yüzyılın başlarında tarih yazımında etkili olan millilik ve bilimsellik tartışmalarına değinilmiş, romantik tarzda biçimlenen Türk “milli”liğinin, tarih eğitimine yansımaları kritik edilmiştir. İkinci Dünya savaşından sonra romantik milliyetçiliğin dünyadaki kışkırtıcılığa sebep olduğunun kabulüyle tarih ders kitapları üzerine yapılan uluslararası reform çalışmalarına değinilmiştir. Romantik milliyetçi tarih algısının yerine, gerçekçi milli (ulusal) tarih anlayışının ikame edilmesiyle çatışmacı içerikten barışçı bir tarih eğitimine geçilmesinin imkânları tartışılmıştır. Ülkemizin son 60 yıldır UNESCO koordinatörlüğünde yürüttüğü barışçı tarih çalışmalarındaki son 20 yıllık serüveni, literatür ve ders kitapları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu amaçla 1993 ile 2006 lise tarih öğretim programlarının ders kitapları incelenmiştir. İncelemede doküman analizi ve söylem analizi teknikleri kullanılmıştır. Sonuç olarak Türkiye’deki tarih ders kitaplarında barışçı tarih adına yıllara göre tedrici olarak çok ciddi bir iyileşmenin olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Milliyetçi Tarih, Milli Tarih, Tarih Eğitimi, Tarih Yazımı, Tarih Ders Kitapları

THE HISTORY BOOKS IN TURKEY FROM NATIONALIST HISTORY TO NATIONAL HISTORY, FROM CONFLICTING EDUCATION TO PEACEFUL EDUCATION

Abstract: In this study, it has discussed the reflections of national concerns which go back to history education of last decade to the 19.th century in Turkish historiography. In this process change / transition in history textbooks were handled. At the beginning of the decade it was referred to the following issues being national and scientificity in historiography. The reflections of romantically formed Turkish nationalism to history education were also criticized. After the 2nd World War it was accepted that romantic nationalism reform studies on history text books. Instead of the perception of romantic nationality history which led to conflicts, possibilities of peaceful perception of history education were discussed by realistic national history conception. The last

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

twenty years adventure of peaceful history studies run with the coordination of UNESCO was evaluated on literature and text books. With this aim high school history education programs and history text books of 1993 and 2006 were closely examined. In the process of examination document and speech analysis techniques were used. Finally there have been serious progressive enhancements in history textbooks on behalf of peaceful history in Turkey.

Keywords: Nationality History, National History, History Education, Historiography, History Textbook

1.GİRİŞ

Dünya üzerinde yaşayan halkların “biz” bilincine sahip olmalarının geçmişi çok eski olmasına rağmen modern milletleri inşa eden modern milliyetçiliğin kökenlerinin, 1789 Fransız İhtilali’ne dayandığı bilinir. Malum olduğu üzere Fransız İhtilaliyle, “hürriyet”, “eşitlik”, “kardeşlik” gibi önemli kavramlar yanında milliyetçiliğe de vurgu yapılmış olması, başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin milli monarşiler sonrası “uluslaşma” sürecine girmesine neden olmuştur. Bu süreç özellikle 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında tüm dünya toplumlarını da etkilemiştir.

Dünya’da modern milletlerin inşa süreçlerinin nasıl yaşandığına ilişkin farklı anlatılar ve teoriler olmasına¹ rağmen bu

süreci destekleyen en önemli aracın, bir tür eğitim için üretilen “tarih” olduğu bilinir. Tarih, elbette ki 19. yüzyılda icat edilmiş bir bilgi alanı değildir. Ancak uluslaşma çabalarına ve modern bilim disiplinlerinin oluşmasına paralel olarak yeniden biçimlenmiş, bir anlamda “rüşünü ispat etme” gayretine girmiştir. Bu çerçevede ulusal kimliği inşa etmek ve bunu pekiştirmek için topluluğun kendine has özelliklerini öne çıkarmak, “biz” ve “diğerleri” arasındaki kesin ve keskin farklara vurgu yapmak önem kazanmıştır. Başta Avrupa devletleri olmak üzere, modernleşme sürecini milli bir kimlik edinme öncelikli olarak yaşayan tüm toplumlarda, bir dönem neredeyse sadece “öteki” tanımlaması üzerinden yeni bir “biz” inşasının yaşandığı görülmüştür. Bu yönelimin hem en önemli enstrümanı hem de en çok etkileneni olarak Tarih alanına hâkim olan “öteki”leştirici bir “romantik

¹ Bu konuda iki temel tezin olduğu bilinir. Bunlar, ulusların oluşumunda etnik “çekirdek”ten hareketle olgunun tarihselliği ile modernliğini sentezleyen Antony Giddens’in yaklaşımı ile ulusların birer “hayali cemaat” olarak sonradan tasarılan bir süreçle şekillendirildiğini iddia eden Benedick Anderson’un yaklaşımıdır. Konuya ilişkin vazıh, karşılaştırmalı bir okuma için bakınız: Ersal, A.

(2011). Türkiye’de ulus-devlet ve Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör. İstanbul: Ötüken Yayınları

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

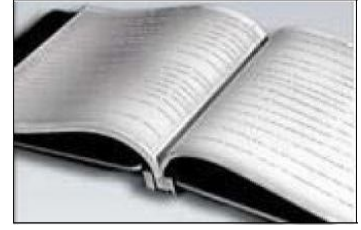
milliyetçi tarih” anlayışının İkinci Dünya Savaşı’na kadar çok yaygın olduğu bilinir.

“Tarih yüzyılı” şeklinde adlandırılan 19. yüzyılın, aynı zamanda millet ve milliyetçiliklerin zamanı olması sebebiyle bir yandan tarih yazımı ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi göstermesi, diğer yandan bilimsel tarih ile millî tarih arasındaki gerilime işaret etmesi manidardır (Çalen, 2013: 98). Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin milli kimlik oluşturma sürecinde, kendi milli devletlerini inşa etmek için inşa/kurgu ettikleri “tarih” ile devletlerine uygun bir toplum yaratma bağlamında çalışmışlardır. Bu dönemde teknoloji gibi toplumu bir anlamda hipnotize eden bir çalışma alanının arka planı olarak tartışmasız kabul gören “bilim” pozitivizm, milli kimliklerin “aşırı inşası”nda etkili olan felsefe ise romantizm olmuştur. Hatta toplum mühendisliği bağlamında milli, modern, homojen ve seküler toplumlarını inşa eden kurucu iradelerin, milletle ilgili düşüncelerini romantizm çerçevesinde yorumladıkları, bu çerçevede birer milli romantizm kültürü yarattıkları ya da bunun oluşmasına çalıştıkları da bilinir. Özellikle Almanya’da Schiller, Goethe, Grimm Kardeşler, Wagner gibi sanat ustalarının nezdinde milli romantizm zirve yapmıştır. Aynı dönemde yaşamış ve modern tarihçiliğin kurucusu olarak kabul gören Leopold von Ranke, her ne kadar Schiller’i gerçeküstü değerlendirse de modern bilimlerin paralelinde bir modern tarihçiliğin oluşması bağlamında öncü

olması yanında milli tarihlerin çok daha “gerçekçi” inşasının da yolunu açmıştır.

Ranke ile diğer bilim alanlarında olduğu gibi bir disiplin haline getirilmeye çalışan tarihe biçilen rol, toplulukların milletleşmelerine katkı sağlayıcı geçmişe ait “seçkin” ve “önemli” bir takım olguları bulup çıkarması olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tarih, uluslaşmanın önemli bir aracı olarak algılanmıştır. Her ne kadar Ranke “*sadece olmuş olanı yazma*”yı salık verse de dönem, romantik (aşırı) bir milliyetçilik anlayışını öngördüğü için inşa edilen tarih anlayışı da kaçınılmaz olarak bir “romantik milliyetçi tarih” olmuştur.

Bu dönem tabiri yerindeyse ulusların bebeklik (emekleme) devresi olduğu için eski şanlı ve başarılı geçmiş çerçevesine, yazıdan önceki dönemlerin de dâhil edildiği görülmüştür. Bu çerçevede ulusun çekirdek kadrosunu oluşturan topluluğun ya da toplulukların sözlü kültür ürünleri olan mit, destan ve efsanelere de ayrıca yer verilmiştir. Böylelikle “ulusun nasıl şanlı ve eski (köklü) bir geçmişe sahip olduğu”nun vurgulanması yanında “geçmişte büyük zorluklara nasıl göğüs verdikleri”, “nasıl destansı başarılar kazandıkları” ele alınmıştır. Böylelikle romantizm, tarihe de farklı bir bakış açısını entegre etmiştir (Şimşek ve Satan, 2011: 18-19). Romantik milliyetçi anlayışa göre Tarih, topluluğun ya da yeni adlandırılması ile “millet”in geçmişinin ne kadar, “eski-köklü” ve ne kadar “şanlı” olduğunu araştırmak, halka da bu bilinci kazandırmakla görevlidir. Bu yüzden her zaman tarihsel “gerçekleri” ele almak

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

durumunda da değildir. Bu görüşe göre zaman zaman yapılan “kurgu”lar, yaratılan mitoslarla da Tarih yazılabilir. Önemli olan ulusu bir arada tutmak ve ortak bir geleceğe yönelterek yek-vücut olarak yaşamasının amaçlanmasıdır. Bu yüzden önemsenen “eski” ve “şanlı tarihe” yapılacak katkı ve vurgu ile aşırı olması çok da dert edilmeyen bir “ulusal bilinç” yaratılmıştır.

19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde çok etkili olan bu aşırı yaklaşımların zaman içinde devletler ve milletler arasında “biz” ve “öteki” ayrımını keskinleştirdiği, uluslar arası arenada bir çatışma kültürünü desteklediği, dolayısıyla iki devlet arası savaşlardan ziyade dünya savaşlarını ortaya çıkaran sebeplerden sayıldığı tespit edilmiş ve eleştirilmiştir.

1.1.Türkiye’de Milli(yetçi) Tarih

Dünyada yaşananlara paralel olarak 17. yüzyıldan itibaren Batı karşısında gerileyen Türkiye’de de modernleşme ve milletleşme sürecinde bağlı olarak benzer gelişmeler olmuştur. 18. yüzyıla kadar kendi oluşturduğu özgün bir imparatorluk kültürü ve sistemiyle yaklaşık 400 yıl başarılı bir biçimde hâkimiyet süren Osmanlı Devleti’nin, Lale Devri ile artık yeni bir dünyanın kapısını araladığı tarihçilerin genel kabulüdür. Zira Osmanlı klasik döneminde; sıbyan mekteplerinde dinin ve ahlakın öğretilmesi esas tutulduğu için medreselerde ise Gazali çizgisinin devamıyla Kur’an ve sünnetin zahiri anlamıyla meşgul olduğu için

programda tarih derslerine yer verilmemişti. Ordu ve sarayda görev alacakları yetiştirmekle yükümlü Enderun Mektebi’nde ise medrese programlarından farklı olarak “Muharebe Sanatı” ve “Türk Tarihi” dersleri okutulmuştur. Tarihin eğitimi ve öğretiminin önemine ilk dikkat çeken kişinin Lale Devri’nin simge isimlerinden İbrahim Müteferrika olduğu görülür. “Usulu’l Hikem Fi- Nizamü’l-Ümem” adlı eserinde Osmanlıların yenileşme yoluna girmelerinin ve dünyayı tanımalarının şart olduğu ısrarla ileri sürmüştü, bunun için Tarih ve Coğrafyanın önemine değinmiştir. Tarih dersi bu süreç içinde 1773’de kurulan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun’da “Deniz Savaşları” ve “Harp Tarihi”, 1793’de açılan Mühendishane-i Berri Hümayun’da da benzer isimlerle yer bulmuştur. Tanzimat döneminde ise Mekteb-i Maarif-i Adliye, Mekteb-i Mülkiye gibi okullarda Tarih öğretilmesi söz konusu olmuştur. Tarih dersinin tam manasıyla her seviyedeki ders programına konularak, imparatorluğun her yerinde uygulanmak üzere kurumsallaşmasıysa 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’yle gerçekleşmiştir (Türk, 2011: 352-354).

Yaklaşık iki yüzyılı bulan bahsi geçen büyük arayış ve değişim (yenileşme) döneminde tarihçilik anlamında vakanüvistliğin resmi olarak ihdasından son resmi vakanüvist Abdurrahman Şeref Bey’e kadar olan süreçte modern tarihçiliğin ülkemizdeki öncüleri Ahmet Cevdet Paşa’nın eserlerini ve Şanizade Atullah Mehmet’in görüşlerini en azından

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

anmak gerekecektir. Ahmet Cevdet Paşa'nın aynı zamanda eğitimci olması, çalışmamız bağlamında tarihe yaklaşımını daha da önemli kılmıştır. Ona göre her şeyi tecrübe etmeye insan ömrünün ya da yalnız bir asrın olaylarının kâfi gelmeyeceğinden dolayı başta devletin ileri gelenleri olmak üzere başkalarının deneyimlerinden ve tarih ilminden hem şahıslar hem de devlet işleri için faydalanılmalıdır (Ahmet Cevdet Paşa, 2011: 36). Burada Ahmet Cevdet Paşa'nın tarihe oldukça pragmatik yaklaştığı görülür ki bu durum Batı karşısında gerilemeye yaşamın tüm cephelerinde karşı koymaya ve çözüm bulmaya çalışan aydın-bürokratların ruh halleriyle ilgili sayılabilir.

20. yüzyıla doğru Ahmet Refik ve Necip Asım gibi değerli tarihçileri görmek mümkün olur. Artık Tarih, sadece geçmişin olaylarının kronolojik olarak sıralanmadığı, modern bir metodoloji ve milli bir perspektif kazanmaya başlayan bir alan olmuştur. Ahmet Refik modern tarih usulleri konusunda Fransız ve Alman metodcuları benimseyerek okuyucuda milli hislerin oluşmasına yönelik eserler verirken, Necip Asım'ın 1900 yılında basılan *Türk Tarihi* eseri, ismiyle Türklüğe atıf yapan milli bir tarih arayışını göstermesi bakımından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Şimşek ve Satın, 2011: 20).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan süreçte millileşme çalışmalarının tarihyazımında ve eğitiminde de sürdüğü görülür. Adı önceleri *Türk Derneği* olan ve daha sonra *Türk Ocakları* olarak tanınan dernek

çerçevesinde *Türk Yurdu* Dergisi tarihe ilişkin milli bir bakış açısının geliştirilmesi ve kurumsallaşmasında bir okul görevi yapmıştır. “Başta Ziya Gökalp olmak üzere Hamdullah Suphi, Yahya Kemal, Celal Sahir, Fuat Köprülü, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi pek çok Türkçünün yazılarıyla katkı sağladığı *Türk Yurdu* dergisi; Orta Asya'dan başlatılan bir *milliyetçi tarih anlayışını* ortaya koymuş ve geliştirilmesi için yapılan çalışmaları desteklemiştir.” Bu, rasyonel olandan ziyade romantik bir bağlamda gerçekleşen milli tarih anlayışının döneme damgasını vurmasını sağlamıştır (Şimşek ve Satın, 2011: 21).

II. Meşrutiyetle birlikte bir ivme kazanan milliyetçi tarihçiliğin eğitime yansması İslam-Türk formülasyonu ile açıklanmıştır (Alkan, 2011: 170). Zira zaman içinde yönetime hâkim olan İttihat ve Terakki Partisi, II. Abdülhamid'in İslamcılık yaklaşımıyla devletin benimsemiş olduğu İslamcı ideolojiden bütünüyle vazgeçmek yerine onun Osmanlı toplumsalını ayakta ve birlik içinde tutacak yönünden istifade etmekten geri durmamıştır. Kaybedilen vatan topraklarını geri almak için öğrencilerin dinsel ve milli duygularını coşturacak nitelikte metinler ve çizimler, ders kitaplarında yer bulmaya başlamıştır (Alkan, 2011: 156). Artık savaş kaybetmenin “milli his” eksikliğinden kaynaklandığından bahisle, derslerde milli hissi kuvvetlendirecek askerliğin sevdirmesi, beden talimi yanında askeri talim yapılması da gündeme gelmiştir. Tarih derslerinde bir anlamda “militar

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

milliyetçiliğin” bir gereği olarak Maarif-i Umumiye Nezaretince “ihtar” başlığında öğretmenlere “münasip düştükçe eski Osmanlı zaferlerinden, Yeniçeri hayatından, gerileme nedenlerinden söz edilmesi ve civardaki Osmanlı medeniyetinin ve ordusunun eserlerine geziler düzenlenmesi, kız ibtidailerinde okutulan tarih derslerinde ise kadın dini, milli kahramanların öne çıkarılması” istenmiştir (Alkan, 2011: 164-165). Okuma kitaplarıyla da “biz” ve “öteki” ayrımı derinleştirilmiştir. Dönemin travmatik haleti ruhiyesinden kaynaklı olarak bir ders kitabında “*düşmanlarımız çoktur ama en haini Bulgar ve Yunanlılardır.*” ifadelerine yer verilmesi de bunu göstermektedir (Alkan, 2011: 176).

Türkiye’de II. Meşrutiyet döneminde başlayan romantik milliyetçi tarihçilik çalışmalarının kurumsallaşmasının Cumhuriyet döneminde de bazı yeni önceliklere göre dönüştürülerek sürdürüldüğü görülmüştür. Bu durumu 1930’lu yılların Avrupa’sındaki siyasal gelişimler ve nihayetinde dünyadaki konjonktürel seyirle birlikte değerlendirmek gerekecektir. Çünkü malum olduğu üzere o süreçte Avrupa uluslarının her birinin benzer sancılar içinde olması, son yüzyıldır yüzünü batıya dönmüş, ayakta kalmak için batılılaşma çabasında olan Türkiye’nin aydın kesimi için de bu gidişat etkileyici olmuştur. Bir de buna alınan yenilgilerle Kırım ve Kafkasya bölgelerinin Osmanlı elinden çıkmasıyla İstanbul’a göç eden bilim ve fikir adamlarının katkıları eklenmiştir.

Bunlardan Bakü’lü Ahmet Ağaoğlu, Kırımlı Yusuf Akçura, Başkurtistanlı Zeki Velidi Togan’ın Türk tarihinin araştırılmasına ve milli bir bakış açısına kavuşmasına katkıları büyük olmuştur (Şimşek ve Satan, 2011: 22). Bu öncü şahıslar Türk tarihçiliğini modern anlamda bir biçime kavuşturmanın mücadelesini vermişler, millî tarih konusundaki kavrayışlarını gittikçe açığa kavuşturarak bilhassa Balkan Savaşları’ndan sonra artmaya başlayan millî tarih taleplerini bilimsel tarihçilik ile harmanlayarak senteze ulaştırmaya çalışmışlardır (Çalen, 2013: 99). “II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Düşüncesi”ni doktora tezi olarak çalışmış olan Çalen’in değerlendirmesine göre bu dönemde millî tarih konusunda yaklaşımları iki grupta sınıflamak mümkündür. Bunlardan ilki, millî tarihi bilimsel tarih içinde eritmeye çalışarak bu zeminde kurmak isteyenler, ikincisi bilimsel tarih ile millî tarih arasında bir anlamda görev dağılımı yaparak bu iki yaklaşımın sınırlarını belirlemeye çalışanlardır. Bunlardan ikine örnek Ahmet Refik’tir. O, her zaman evrensel bir tarih düşüncesine sahip olarak millî tarihten ziyade umumî (genel) tarihe taraftardır. Ahmet Refik bununla birlikte okullarda okutulacak tarihin, Almanlarda olduğu gibi milleti yüceltici biçimde verilebileceğini, ancak Tarih biliminin yeni gelişmelere belge ve kaynakların tenkit ve tetkikindeki bilimsel yaklaşımlara göre yazılması gerektiği konusunda ısrarlı bir tavır ortaya koymuştur. Ona göre tarihsel “*gerçekleri tahrif eden bir millî tarih yazımı, bu ihtiyacı karşılayamayacağı için yalnızca*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

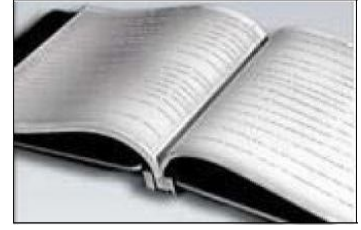
JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

felâketlere yol açar”. Oysaki tarihçi, bilimin dışına çıkmamak kaydıyla milletin terbiyesine hizmet edecek bazı tarihi olayları parlak bir üslupla sunarak bunların sorgulamasını okuyuculara bırakmakla görevlidir. Dönemin tarihçilerinden Ahmet Selahattin Bey ve Efdalettin Bey’de benzer düşüncelere sahiptirler. İkinci görüşe örnek ise Celal Nuri’dir. Ona göre millî tarih, millî terbiye unsurunu ön plâna çıkarmaktadır. Millî tarihlerde, sosyal bir amaç ve çıkar takip edilmektedir. Bu normaldir. Ancak ona göre de bir millet için sadece millî tarih yeterli değildir. Eğer bilimsel tarih ihmal edilirse fen, ilerleme ve medeniyet durur, dolayısıyla vatan ve millet de yerinde sayar (Çalen, 2013: 99-102). Görüldüğü üzere tarihe bilimsel mi yoksa milli mi yaklaşılması gerektiği konusu her iki gereklilik de göz önünde bulundurularak çözülmeye çalışılmıştır. Ancak bunlardan Ahmet Refik’in dile getirdiği “bilimin dışına çıkmamak kaydıyla milletin terbiyesine hizmet edecek bazı tarihi olayları parlak bir üslupla sunarak bunların sorgulamasını okuyuculara bırakmak” yaklaşımı bugün tarih öğretiminde önemini hala koruduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyetinin İmparatorluk bakiyesi olarak devraldığı toplum, yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu dışından gelen Türk ağırlıklı unsurlarla büyük ölçüde Müslümanlık çerçevesinde kısmen homojenize olmaya başlamıştı. Milli Mücadele süreci bu hemhal oluşu daha da hızlandırmış, toplumda Türk unsurları

büyük ölçüde hâkim kılmıştır (Şimşek ve Satan, 2011: 23). Ancak yeni devletin kurucu iradesinin modernleşmek ve millileşmek hedefleri çerçevesinde gerçekleştirdiği inkılapların Türk millileşme hareketini daha seküler/laik bir düzleme oturtmaya çalışmasıyla Osmanlı geleneği ile bağları koparmaya yönelik adımları beraberinde getirmiştir. Türkiye’de “Umumi Tarih” ders kitabı olarak okutulan Avrupalıların yazdıkları tarih kitaplarında Türkleri barbar ve medeniyet yaratmaktan uzak ikinci sınıf bir halk olarak tanımlama tahrikleri yanında Avrupamerkezci bakış açısı geçerli olmuştur (Çapa, 2002). Buna bir tepki olarak ise Osmanlı ile kültürel olduğu kadar tarihsel bağları da kopartan, milli kökeni Ortaasya Türklüğüne bağlama girişimlerini içeren “Türk Tarih Tezi” ortaya çıkarılmıştır. Malum olduğu üzere “Türklerin Ortaasyadan başlayarak dünyaya yayılmaları ile her coğrafyada medeniyetin asıl başlatıcısı olduklarını” işleyen bu reflektif tez ve bu teze uygun yazılan kitaplar/ders kitapları medeniyet kaynağı, profan bir “ulus” kurgusu sunmuştur (Şimşek, 2012: 90). Daha çok “Türklerin kaynağını oluşturduğu eski kadim medeniyetler”i (Hitit/Eti, Sümer, Yunan, Mısır vd.) ele alan bu tarihyazımına uygun bu amaçla oluşturulan Tarih I-II-III-IV ders kitaplarında Türklerin “göçebe” ama “yüksek kültür yaratıcısı ve taşıyıcısı” olarak askeri başarılarına, toplumsal üstünlüklerine yer

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

verildiği görülür². Örneğin Türk Tarih Tezi'nin büyük savunucularından Şükrü Akkaya'nın "*Tarih İlmi ve Tezimiz*" başlıklı makalesinde geçen şu cümleler bile durumu anlamamız için fırsatlar sunar: "*Beşerin hakiki tarihini yaratan Türkler olduğu gibi ilk ilmi tarihini yazan da Türkler olmuştur. Ortaasyadan her tarafa yayılan büyük Türk kolları insanlığın belli başlı mamurelerini kurduktan sonra Anadolu Eti hakanları hadisi muntazaman kaydetmek suretiyle tam manasıyla tarih vasfını haiz olan, ilk tarihi yazmışlardır.*" (Akkaya, 1937: 3). Bu ifadeler ve içerikte açıkça ortaya koyduğu gibi tarihsel gerçeği bariz biçimde Türklük adına aşırılaştırma söz konusudur. 1930'lu yılların Türkiye'sinde yaşanan bu gelişmelerin 1930'ların Batı dünyasındaki gelişmelere paralel olduğunu yinelemekte yarar vardır.

1.2. Barış İçin Tarih Eğitimi

Dünya'da tarih eğitiminin "ezeli düşmanlıklar" yaratmasının engellenmesi ve barışı destekleyici bir mahiyet kazanması için 1919'da Milletler Cemiyetine bağlı olarak "Cooperation Intellectuelle" adlı komisyon kurulmuş, bu görevi 1945'te Birleşmiş Milletlere bağlı olarak UNESCO'ya devretmiştir.

Türkiye'de ise barışçı tarihin öğretimi ilk kez II. Maarif Şurası'nda gündeme getirilmiş, özellikle devrin maarif vekili

Hasan Ali Yücel, Enver Ziya Karal ve Muzaffer Göker tarafından eleştirilere maruz kalmıştır (MEB, 1991: 224). Yine de 1946'da konuyla ilişkili olan UNESCO Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanmıştır. Türkiye'den de delegelerin katıldığı bu toplantılarda barışçı tarih öğretimi ele alınmış, "Nationalizm"den (milliyetçilikten) kaçınılması, bunun yerine konuların "Patriotism"e (vatanseverliğe) odağında ele alınması tavsiye edilmiştir.

1950 yılında UNESCO'nun konuya ilişkin olarak Brüksel'de yapılan toplantısına Türkiye'yi temsilen Prof. Dr. Osman Turan katılmıştır. Turan, bu girişimin önemini "*Bugünkü dünya şartları devletler üstünde kuvvetli bir siyasî teşekküle ihtiyaç hissettirdi ve realite olarak mevcut bulunan milliyet ideali üstünde yaratıcı ve birleştirici bir insanlık idealinin kuvvetleşmesi zaruretini meydana koydu.*" biçiminde açıklamıştır (Turan, 1952: 209). Bu çerçevede UNESCO'nun faaliyetlerini milletler üstü bir kuruluşun "toplumlararası barışa" hizmet olarak anlamak gerekir. Turan'ın ifadesiyle bu kuruluşa biçilen rol "*Birleşmiş Milletler idealinin tarih öğretimindeki in'ikâsı, dar ve müfrit bir millî tarih görüş ve tedarisi yerine, milletlerin siyasî, medenî ve iktisadî bağlarla birbirlerine günden güne daha fazla bağlı ve muhtaç oldukları vakiasına dayanarak daha geniş bir dünya tarihi görüşü ve öğretimine imkân vermek ve bu suretle dünya sulhünü ve insanlık sevgisini takviye edip milletler arasındaki ziddiyet ve münaferetlerin doğmasına mâni olmak veya mevcut düşmanlıkların ortadan*

² Türk Tarih Tezi üzerine vazıh ve şümulü bir tartışma için bakınız: Şimşek, A. (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. Türkiye Günlüğü, 111, 85-99

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

kalkmasına zemin hazırlamak gibi esasları meydana koymak”tır (1952: 210). Zira milliyetten vazgeçilmeksizin ortak bir “insaniyet” düşüncesinin yaratılması bu görüşün ana amacı olarak görülmüştür. Bununla Osman Turan’ın deyişiyle “*yalnız milletler arasındaki münaferetleri ortadan kaldırmağa çalışmak kâfi*” görülmemiş, “*tarihten, milletleri birbirlerine bağliyacak müşterek bir insanlık idealinin yaratılması bakımından faydalanılması*” gerektiği fikri öne plana çıkarılmıştır (Turan, 1952: 213-216). Bunun bir yolu olarak sosyal ve ekonomik olaylara ağırlık veren bir tarih içeriğinin düzenlenmesi gerektiği, siyasi-askeri tarih içeriğinin bir denge içinde “*doğurduğu tarihî neticelerin ehemmiyeti nisbetinde*” yer bulması teklif edilmiştir (Turan, 1952: 223). Diğer yolunun ise ders kitaplarında diğerlerini tahkir edici ifadelerle son verilmesi olarak belirtilmiştir. Bu konuda ise “*İnsanlık ideali bakımından olduğu kadar ilmî bir tarafsızlığa riayet maksadiyle de milletler arasında vuku bulmuş olan mücadelelerin karşılıklı olarak meydana çıkardığı birtakım hakaret-âmîz ve tahkir edici tabirlere de dikkati çekmek ve artık mânası kalmıyan bu gibi tâbirleri ortadan kaldırmak lâzımdır*” (Turan, 1952: 222). Bu çerçevede bir düzenlemenin Türkler açısından çok önemli hatta takdire şayan olduğu vurgulanmıştır (Turan, 1952: 211).

UNESCO tarafından bu yıllardan 1965 yıllarına kadar tarih ders kitaplarının revizyonu ile ilgili pek çok konferans yapılmıştır. Bundan başka yaşanan iki dünya savaşında da karşı karşıya gelmiş

olan İngiltere ile Almanya 1950’de, Fransa ile Almanya ise 1954’te ikili kültür anlaşmaları imzalamıştır (Safran ve Ata, 1996). 1975’te ders kitaplarını araştırmak için Almanya’da kurulan George Eckert Enstitüsü ile başta Avrupa olmak üzere pek çok dünya ülkesindeki ders kitaplarında yer alan toplumlararası çatışmaya yol açacak içerikler incelenmiştir (Web 1).³ Bu girişimler devletler ve temsilcileri nezdinde devam etse de 1995’te yerli ve yabancı tarihçilerin katıldığı Tarih Vakfı ile Boğaziçi Üniversitesi’nin düzenlediği 2. Uluslararası Tarih Kongresi’ne kadar Türkiye gündeminden düşmüştür. 1995’teki toplantıda ise ders kitapları ve tarih yazımında “öteki” kavramı tartışılmış, tarih eğitiminde bu sorunun yol açtığı sorunlara da dikkat çekilmiştir.

Dünya’da yaşanan Soğuk Savaşın 1990’lara kadar ağırlığını hissettirmesi yanında Türkiye’nin dâhil olduğu Kapitalist Batı savunma ve işbirliği bloğunun “yeşil hat” projesi çerçevesinde toplumda romantik milliyetçi ve muhafazakâr öğeleri ön plana çıkaracak yapılanmaları teşvik etmesi kadar, tarih eğitiminin akademik anlamda geç kurumsallaşması, bu konuların bilimsel zeminde tartışılmasını bir anlamda ötelemiştir. 1990’ların başında Prof. Dr. Salih Özbaran’ın tarih eğitimi ve ders kitapları üzerine yazdığı makale ve

³ Bu enstitü 2000’li yıllarda Türkiye’de de Tarih Vakfı aracılığı ile ders kitaplarında insan hakları konulu bir araştırma da yapmıştır.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

kitaplarda lise ders kitaplarının pedagojik olmaktan çok ideolojik kurgulandığına ilişkin eleştirileri yanında Prof. Dr. Mustafa Safran'ın öncülüğünde Gazi Üniversitesi merkezli kurumsallaşan tarih eğitimi alanında yapılan çalışmalar konuyu yeniden gündeme taşımıştır. Bu bağlamda çalışmamız çerçevesinde 1991'de Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Yücel Kabapınar'ın, İzmir'de tarih öğretmenleri ve lise son sınıf öğrencileriyle yaptığı yüksek lisans tezi dikkate değerdir. Bu teze göre Türkiye'de tarih ders kitaplarında, “bazı ülkelere karşı olumsuz düşünce ve düşmanlıkların gelişmesine yol açacak ifadelerin varlığı” önermesine öğretmenlerin % 58.4 oranında bir katılımının olduğu görülmüştür (Kabapınar, 1991: 103). Bu bulgu Türkiye'deki tarih ders kitaplarının “barışçı bir tarih eğitimi” için gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

1996 yılında Mustafa Safran'ın Bahri Ata ile yaptığı “*Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar; Türkiye'de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Kullanılan Dil ve Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri*” başlıklı çalışma doğrudan konuya vurgu yapması yönüyle önemlidir. Çalışmada, tarih öğretiminin toplumlar arası sorunları artırıcı olmaması gerektiği dile getirildi. Çalışmada Türkiye'de lise tarih ders kitaplarında “ötekileştirici” ifadelerin 1920'lerden 1990'lı yıllara göre giderek azaldığı, barışçı bir tarih eğitimi için eskisine göre çok daha iyi durumda olduğu belirtilmiştir (Safran ve Ata, 1996: 9). Bu çalışmadan

bugüne kadar 17 yıllık bir sürenin geçtiği görülür.

1996'da konuşulan “öteki” sorununa bugün ders kitapları merkezinde yeniden değinmek, geçen bu 17 yıllık süre zarfında nelerin değiştiğini ya da değişmediğini anlamamızı sağlayacaktır. Bunu ders kitaplarındaki içerik kadar, içeriğin bir ifade biçimi olan üslup ve anlatımı etkileyen faktörleri analiz etmek bakımından önemli buluyoruz. Malum olduğu üzere yazıya konu olan Safran ve Ata'nın çalışması 1990'lı yılların ortalarına rast geliyordu. Bilindiği gibi 1990'lar, tüm dünya'da demokrasinin, özgürlüğün ve insan haklarının önem kazanmaya başladığı zaman dilimidir. 1990'larda Sovyetler Birliğinin çökmesi, Doğu Bloku'nun ayrışması, Ortaasya'da Türk halklarının yeniden bağımsızlıklarını kazanarak bağımsız cumhuriyetlerini kurmasından sonra Türkiye'de 1993'te Tarih Öğretim Programları yenilenmiş, bunlara uygun *Tarih 1-2* adlı ders kitapları yazılmıştı. Ancak buna rağmen 45 yıl boyunca tüm Dünya siyasetini biçimlendirmiş olan Soğuk Savaş'ın etkilerinin tam olarak ortadan kalkmamış olduğunun dikkate alınması gerekir. Zira bu durum her alanda olduğu gibi Türkiye'de tarih eğitimi ve dolayısıyla ders kitaplarını da biçimlendirdiği malumdur. Diğer bir deyişle Safran ve Ata'nın incelemesi, 1980'lerin tarih ders kitaplarındaki düşmanlık yaratıcı bilgi ve ifadelerin hala devam edebileceği bir dönemde yapılmıştı. Buna rağmen incelemede, konuya tarihsel bir

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

perspektiften baktığı için 1923'ten 1996'ya kadar Türkiye'de liselerde okutulan tarih ders kitaplarında ötekileştirme vurgusunun oldukça azaldığını, düşman belirleyici tavrın yerini duygusal içerikten arınmış nesnel bir anlatıma bıraktığını belirtmişti.

Bu çalışmada Safran ve Ata'nın araştırmasının verilerinden hareketle o günden bugüne yaşanan süreçte 2006 ve 2012'de liselerde okutulan MEB tarafından yazdırılmış tarih ders kitapları incelenmiştir. Burada ötekileştirme/kışkırtma/ aşağılama unsurlarını tespit ederek Türkiye'deki tarih ders kitaplarının barışçı tarih eğitimi açısından evrimini gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Konuya ilişkin veri sağlaması açısından seçtiğimiz iki ayrı programın tarih ders kitaplarını üslup ve ifadeleri bakımından doküman ve söylem analizi teknikleri ile inceledik. Bunlar 2006'da ve bugün 2012'de Türkiye'deki lise 1. ve 2. sınıflarda okutulan tarih ders kitaplarıdır. 2006 ve 2012'de okutulan ders kitaplarını seçme gerekçemiz, 2006'dakilerin, 1993 tarih programının en son revize edilmiş haliyle yazılmış tarih ders kitapları olması, 2012'de okutulanların ise 2008'de uygulanmaya konan yeni tarih öğretim programlarının bugün okutulan ders kitapları olmasıdır.

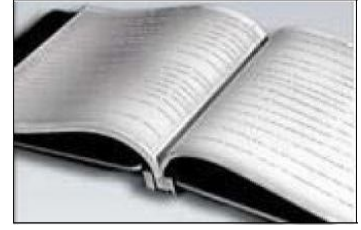
1.2.Lise Tarih Ders Kitaplarında Barış ve Çatışma: Dünkü ve Bugünkü Durum

Avrupa ülkelerinde milli (ulusal) tarihlerin öğretimi müfredatın hala merkezinde yer

almaktadır (Pingel, 2003: 35). Ancak başta Avrupa Konseyi olmak üzere pek çok AB kökenli kuruluşun –bu çerçevede EUROCLIO- Avrupa ülkelerinde var olan tarih eğitiminde ulusçu tarih söylemlerinden vazgeçilerek ortak bir Avrupa tarihine sık sık vurgu yaptığı da bilinmektedir (Şimşek, 2007). Bu durum siyasal ve yönetsel yapılara göre biçimlenmiş tarih eğitiminin bir gereği olarak kendini hissettirmektedir. Çünkü romantik milliyetçi tarih anlayışı her şeyden önce “biz”i ortaya çıkarabilmek için “öteki”ler yaratma eğilimini sürdürmüştür. Oysa milli (ulusal) bir tarih eğitimi anlayışı ile ülkenin geçmişi, yine millet merkezinde, ama bu kez abartıdan, kurgudan, düşmanlıklar yaratmaktan uzak bir biçimde ele alınabilir (Safran, 2008: 19-20).

2006'de bu ders kitaplarının adı *Genel Türk Tarihi ve Tarih 2* iken bugün 2012'de *Tarih 9* ve *Tarih 10* olmuştur. Bu kitapları eleştirel bir gözle incelediğimizde romantik milliyetçi bakış çerçevesinde anlamlı, ama çağdaş tarih eğitiminin amaçlarıyla uyuşmayan 6 farklı konuda sorun tespit ettik. Bunların kitaplarda ele alınıp ve vurgu yoğunluğu farklı olmakta birlikte başlıklar halinde şöyle sıralanabilir:

1. “Şanlı tarih” ve “şanlı millet” vurgusuna ilişkin “özcü” yaklaşımlar,
2. İçerikte yer alan savaşların yoğunluğundan dolayı Türk tarihinde “militarizm”e yapılan vurgu,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

3. Erken Türk tarihini destansı bir hava içinde ele alarak “mitoslaştırma” eğilimi,

4. Türk tarihinde bazı olguları sonsuz iyileştirerek “ideal tarih” yaratma çabaları,

5. Milliyetçi tarihin önemine doğrudan yapılan vurgu,

6. “Öteki”leştirme.

Bunlardan ilki olan “özcü” yaklaşımların yürürlükte olan ders kitaplarında önceki yıllara göre oldukça azalmış olduğunu söylemek mümkündür. Var olanların ise tarihsel bir olayı anlatırken “abartma”, “aşırı yüceltme” şeklinde ortaya çıktığı görülmüştür. 2006 yılındaki tarih ders kitaplarından Genel Türk Tarihi’nde “*Bozkırın zor koşulları Türklerin karakterini etkilemiştir. Bu zor koşulların getirdiği kendine güven, güçlü bir irade, dayanıklılık ve kanaatkarlık Türk milletinin başlıca özellikleri olmuştur.* (s. 3)” denmiştir. Burada bugünkü anlamda bir Türklük söz konusu olmasa da tarihsel bağlamından kopuk biçimde ele alış söz konusudur. Özellikle “*kendine güven, güçlü bir irade, dayanıklılık ve kanaatkarlık Türk milletinin başlıca özellikleri olmuştur*” denilerek özcü yaklaşım sergilenmiştir. Konuyla ilgili bir diğer örnekte de “*Atın ehlileştirilmesi, Türklerin hayatını çok kolaylaştırmıştır. Atın dışında sığır, deve ve ren geyiği de ilk dönemde Türklerin evcilleştirdikleri hayvanlardır* (s.3)” denmiştir. Atın Türk toplulukları tarafından ehlileştirildiği Türk tarihçilerinin yaygın kabulü gibi olsa da

sığır, deve, ren geyiği konularında bir iddia Türk Tarih Tezindeki “*her medeniyetin kaynağı Türkler*”i çağrıştırmaktadır. 2012’deki ders kitaplarında bu özcü yaklaşımlara rastlanmamıştır.

2006 yılına ait ders kitaplarında ağırlıklı olarak askeri zaferlerden, az da olsa mağlubiyetlerden bahsedilmiş, zaman zaman “Türk toplum yapısının tarih boyunca olduğu gibi şimdi de hiyerarşik olduğu”na ilişkin imalar yer almıştır. Bu durum, Türk tarihinin neredeyse sadece savaşlardan oluştuğu, dolayısıyla eski Türklerin sadece savaşarak yaşamlarını sürdürdükleri, uygarlığa önemli bir katkıda bulunamadıkları izlenimini vermektedir. Tarihin savaşlardan tamamen arındırılarak sadece sosyal ve kültürel boyutunun öğretilmesi tarih kavramının geniş ve zengin anlamına uygun düşmeyeceği için elbette ki doğru değildir. Çünkü tarihte yaşanan önemli savaşlar toplumlararası etkileşimi arttırdığı gibi pek çok sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri de etkilemiştir. Bu sebeple okul tarih programında ve ders kitaplarında savaşlar da öğretilmelidir. Ancak Türkiye’deki tarih ders kitaplarında olduğu gibi askeri başarıların merkezde yer aldığı, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerin sadece bunu tamamlayıcı bir unsur olarak ele alındığı bir tarih öğretiminin çocuk ve gençlerde militarist düşüncenin oluşmasına katkıdan başka bir yarar getirmeyeceği söylenebilir. Örneğin 2006 tarih ders kitaplarından Genel Türk Tarihi’nde “*Türklerde ordunun tümü yirmi dört tünden meydana geliyordu. Her bir*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

tümen de 10.000 kişi bulunuyordu (s.40).” denmiştir. Burada ciddi bir abartının olduğu küçük bir matematiksel hesap ile ortaya çıkacaktır. Hemen ardından “hangi devlette 240.000 kişilik bir ordu olabilir?” sorusu akla gelecektir. Kaldı ki bu bilgi münferit olarak bazı zamanlarda gerçek olsa bile bunu tüm Türklere genellemek nasıl doğru olabilir? Sorun da tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zamandan ve mekandan bağımsız bir kalabalık ve güçlü ordu imgesi yaratmak. Aynı kitapta bir diğer ifade de ise yukarıda önceden dile getirilenlere ek olarak “Bozkırların zor yaşam koşulları, Türkleri dayanıklı ve mücadeleci bir ulus haline getirmiştir. Göçebe yaşam hareketli ve güçlü olmayı gerektiriyordu. Bu nedenle onların hayatı bir çeşit savaş eğitimi gibiydi (s. 39)” denmiştir. “Onların hayatı bir çeşit savaş eğitimi gibiydi” sözleri burada açık bir militarizm vurgusunu içermektedir.

Ders kitaplarında bu kadar yoğun bir savaş konusu yer almasına rağmen, savaşların kötülüğü ve insanlığa zararlarına ilişkin neredeyse tek kelime edilmemiş olması da ayrı bir eksikliktir. Buna ek olarak, savaşların anlatımında yer yer askerî bir söylemin benimsenmiş olması da önemli bir sorundur. Çünkü tarih ders kitaplarında bilimsel bir üsluptan hiçbir zaman vazgeçilmemesi gerekir. Yalnız bir yerde Tarih 9’da “Alp Arslan’ın savaş taktiği, Türk askerinin cesaret ve kahramanlığı sayesinde Türk ordusu Bizans ordusunu birkaç saat içinde kesin bir yenilgiye uğrattı ve savaşı kazandı (s.152)”

ifadesinde de benzer bir biçimde militarizme atıf vardır. Buna karşın 2013 yılında (mevcutta) okutulan 2012 tarih ders kitaplarındaki bu sorunun 2006’daki kitaplara göre çok büyük ölçüde çözüldüğü görülmüştür.

2006 yılındaki tarih ders kitaplarında bir diğer sorun erken Türk tarihini destansı bir hava içinde ele alarak *mitoslaştırma* çabasıdır. Bu romantik milliyetçi tarih anlayışının bir sonucu olmakla birlikte Türk tarihinin gerçekçi biçimde anlaşılmasını, algılanmasını zorlaştırmaktadır. Kitapta Türk tarihini olabildiğince eski bir geçmişe bağlama çabasına karşın Türklerin eski çağlardaki durumuyla ilgili kanıtların yetersiz olması, o zamanların toplumsal yapı-yaşayış-inanış vs. konusunda destanlara müracaat edilmesini beraberinde getirmiş görünmektedir. Örneğin, *Genel Türk Tarihi* kitabında erken dönem Türk tarihinin işlendiği bölümde “Göç Destanı” kısa bir metin olarak verilmiştir. Bu durum 2012 Tarih 9 ders kitabında ise *Ergenekon Destanı* ile sunulmuştur. Türk destanlarına, yer verilmesi elbette mümkündür. Ancak okuyucuya bunların destan olduklarını vurgulamak kaydıyla bu yapılabilir. Örneğin 2012 Tarih 9 kitabında destan anlatıldıktan sonra Ergenekon Bayramı’na bağlantı kurulmuş ama bu bağlantı anlatılanın bir destan olduğuna dikkat çekilmeden yapılmıştır (s.83). Burada destan anlatıldıktan sonra Ergenekon Bayramı’na konu bağlanırken “İşte bu destanda anlatılana göre” diye başlayarak “Ergenekon’dan çıkış günü, Türklerin

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

bayramı (Nevruz Bayramı) olur ve her yıl büyük törenlerle kutlanır.” denseydi destansı bilgi ile tarihsel bilginin ayrımı yapılmış olurdu. Zira bir metinde sunulan “gerçekliğin” değerini onun *bağlamı* ortaya koyar.

Destanlardan bir öğretim materyali olarak elbette yararlanmak mümkündür. Ama bu şekilde kitapta anlatılan tarihsel gerçeğin devamıymış gibi yer verilmesi öğrenci ya da okuyucu tarafından destanın bütünüyle tarihsel bir belge/bilgi olarak algılanmasını, metinde geçenlerin de tarihsel birer gerçek olarak anlaşılması riskini taşımaktadır. Bu durum tarih eğitimi açısından büyük sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir. Türk destanları içeriklerinde barındırdıkları önemli kültürel, sosyal ve ekonomik öğeler açısından değerli birer araştırma ve öğretim materyali olmasına rağmen kitapta hiçbir eleştirel bakış açısına, hiçbir analize tabi tutulmaması yanlıştır. Hâlbuki ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programında olduğu gibi, eleştirel bir bakış açısı ile öğrencilerin bir takım eğitimsel kazanımlar elde edebilmesine imkân tanıyacak biçimde düzenlenmesi gerekir. Lise ders kitaplarında eski Türkler bahsinde destanları çeşitli yaratıcı sorularla analize tabi tutmak, öğrencilerin eski Türklerin yaşamlarına, kültürlerine, ekonomik ve sosyal yapılarına ilişkin bazı kazanımlar elde edilmesini sağlayabilecektir. Aksi takdirde destanları tarihsel bir vesika olarak algılayan öğrenci, eski Türk tarihini Türk mitolojisi ile karıştıracak, hayalle-gerçeğin birbirine

girdiği bir “kaotik geçmiş” algısına sahip olacaktır. Bu durum öğrencinin zamanla “gerçeği” öğrenmesi ile tarihe yönelik topyekûn bir güvensizlik duymasını beraberinde getirecektir.

Romantik milliyetçi tarih anlayışının tarih ders kitaplarına yansıyan bir başka unsuru ise milletin geçmişe dönük bir özelliğinin çağdaş değerler açısından ele alınıp “iyileştirilmesi” (idealleştirme) sorunudur. Bu yapılırken günümüzde evrensel geçerliliği olan değerler ya da değer sistemleri dikkate alınarak, milletin geçmişinde sahip olmadığı bir takım özelliklere sahipmiş gibi kurgulama yapılır. Bu bağlamda Türkiye’de 2006 tarih ders kitaplarında lise 2. sınıfta okutulan *Tarih 2* ders kitabında Cumhuriyetten önceki kadının toplumsal statüsü ve haklarına ilişkin yanlış bilgi kümesinin bulunduğu görülmüştür. *Tarih 2* ders kitabında “*Osmanlılarda ailenin çekirdek aile olduğu, tek eşliliğin devlet tarafından desteklendiği ve yaygın olduğu, kadınların gerektiğinde haklarını alabilmek için mahkemeye başvurabilir ve şahitlik yapabilir oldukları*” belirtilmiştir. Burada bugünkü modern toplum açısından “eşitlikçi” olarak algılanabilecek ifadelerle sanki günümüzdeki eşit haklar klasik Osmanlı toplumunda da varmış gibi belirgin bir “iyileştirme”ye (idealleştirmeye) yer verilmiştir. Bu durumun öğrencilerde kafa karışıklığına sebep olacağı açıktır. Benzer durumu 2012 *Tarih 10* ders kitabında da görmek mümkündür. “*Çoğunlukla toprak işleriyle uğraşan Hristiyan halk, o devirde*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

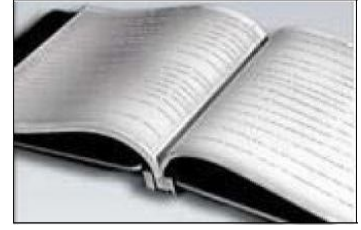
<http://www.akademikbakis.org>

Avrupa'nın diğer Hristiyan hükümdarlarının tebaalarına oranla daha geniş bir özgürlüğe sahipti ve çalışmalarının karşılığını fazlasıyla alabiliyordu (s.25). Burada vurgulanan Hristiyan halkın o devirde Avrupanın diğer tebaalarına göre daha refah içinde olduğu pekâlâ söylenebilir. Ancak "çalışmalarının karşılığını fazlasıyla alabilirlerdi" demek gerçekçi bir yaklaşım sunmamaktadır. "Fazlasıyla ne kadarki de onu alabilirlerdi?" sorusunu düşündürme yanında tarihi açıkça bir iyileştirme (idealleştirme) olduğu sezilmektedir. Aynı kitapta diğer bir cümlede ise "Padişah beratıyla askerî zümreden bir kişi reyaya geçebilirken reyadan bir kimse de askerî sınıfa geçebilirdi. Öyle ki toplumun her kesimi tabi buldukları kanun ve nizama göre hareket etmek durumunda olup Müslüman olsun, gayrimüslim olsun her bir fert eşit hak ve hukuka sahip olmuştur (s.65)" şeklindedir. Burada da padişahın beratının olağanüstü gücüne atıf haklı olmakla birlikte son kertede "Müslüman olsun, gayrimüslim olsun her bir fert eşit hak ve hukuka sahip olmuştur" demek günümüzdeki modern bir eşitliğe atıf yapar gibidir. Oysa ne Osmanlı'da ne de onun yaşadığı dönemde diğer dünya devletlerinde böyle bir "eşitlik" söz konusu bile değildir. Bu gereksiz iyileştirmelerin sadece Türk tarihine ilişkin değil Avrupa tarihiyle ilgili de yapıldığı görülmüştür. Örneğin "Günümüz Avrupa'sının siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal temelleri, XV. yüzyıldan başlayarak atılmaya başlanmıştır. İnsan hakları ve demokratikleşme çabaları, (aynı zamanda

fazlaca anakronik) özellikle İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği devletlerarasında adeta bir yarış başlatmıştır (s.102)." Bu söylem fazlaca Avrupamerkezci ve içerdiği anakronizme rağmen abartarak idealleştirme içermektedir. Yani neresinden okusanız görebileceğiniz bariz bir hatayı barındırmaktadır. Bu anakronik durum 2006'deki Tarih 2 kitabında "Ekolojik tarımın yapıldığı Osmanlı devleti.. (s.157)" ifadesinde de yer alır.

2006 tarih ders kitaplarında milliyetçi tarih anlayışının varlığını gösteren başka bir unsur ise milliyetçi tarihin önemine doğrudan yapılan vurgudur. Genel Türk Tarihi adlı kitapta "Göktürklerde devlet ve millet olma bilinci en yüksek noktaya ulaşmıştır. (s.18)" ve "Göktürklerde milliyetçi bir devlet anlayışı olduğu söylenebilir (s.28)" ifadelerini bu bağlamda almak mümkündür. İncelemelerimiz sonucunda 2012 tarih ders kitaplarında bu tarz ifadelere rastlanmamıştır.

Lise tarih ders kitaplarında romantik milliyetçi tarihin bir unsuru olarak varlığını sürdüren en önemli sorun "ötekileştirme"dir. Tarih ders kitaplarında ötekileştirmeye ilişkin üç farklı boyutun varlığının bulgulandığı söylenebilir. Bunları; zamansal anlamda genelleme, mekansal anlamda genelleme ve kötülük vurgusu ile olumsuzlama şeklinde ele alınmak mümkündür. Bunlardan en baskını geçmişte sorun yaşanmış toplumu zamansal bağlamından kopararak genelleştirme yoluyla ötekileştirmedir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

2006 tarih ders kitaplarında zamansal bağlamından kopararak ötekileştirmeye ilişkin, üç boyutta örneğe de rastlamak mümkündür. Örneğin *Tarih 2* ders kitabında *genelleme* bağlamında “*Fransa ise çoğu zaman Osmanlı devletine karşı ikiyüzlü bir siyaset izleyerek dost görünmeye çalışmış ancak gerçek yüzünü Mısır’ı işgale kalkışmasıyla göstermişti (s.60)*” biçimindedir. Bir diğeri düşmanı ontolojik olarak kötü saymadır. Örneğin *Genel Türk Tarihi* ders kitabında “*Moğollar 1258’de Bağdat’ı ele geçirerek binlerce kişiyi öldürdüler. Kütüphaneleri, camileri yakıp yıkarak Abbasi devletine son verdiler (s. 110)*” denmiştir. Burada tüm Moğolların vahşi ve vandal oldukları anlamı çıkmaktadır. Oysa tarihsel olan gerçek, bahsedilen olayın Cengiz’in ordularınca gerçekleştirilmiş olmasıdır. Diğer bir ötekileştirme ise yaşanmış gerçek tarihsel olayların karşı tarafını olaya ilişkin özelleştirmeden zaman ve mekândan bağımsız bir tanımlama ile kötülemedir. Bu durum tarih ders kitaplarında en çok rastlanan ötekileştirme biçimidir. Lise tarih kitaplarında geçmişte olumsuz olaylar yaşanan toplumu, olayın meydana geldiği zamanından kopararak genelleme yapıldığı, bunun da düşmanlıkları güncellediği görülmüştür. Öyle ki, başta Çinliler olmak üzere, Katolikler, Ruslar, Almanlar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Rumlar, Yunanlar, Bulgarlar, Sırlar ve Ermeniler bu şekilde tanımlanarak zamandan bağımsız ötekiler yaratılmıştır. Burada sorun, tekrar vurgularsak, geçmişte yaşanmış olayların taraflarını zamansal bağlamından kopararak tanımlamaktan

kaynaklanmaktadır. Geçmişte bu bahsedilen toplumlarla ilgili sorunların yaşanmış olması, bu sorunların bugün de devam edeceği anlamını taşımadığı gibi, dün sorunsuz yaşayan toplumların yarın sorun yaşamaları da mümkündür. Zamansal bağlamdan kopararak vurgulanan “düşman toplumlarla” ezeli bir düşmanlık algısının yaratıldığını, bunun çağdaş tarih eğitiminin amaçları başta olmak üzere çağdaş insan tipiyle de bağdaşmadığını söylemek mümkündür. Bunun yerine sorunun yaşandığı dönemdeki toplumun tanımlanması ya da sorun yaşanmış olan topluluğun belirgin bir biçimde tanımlanması gerekir. Örneğin, Çinli tüccarlar yerine *bazı Çinli tüccarlar*, Katolikler yerine *İspanya Katolik Krallığı*, Ruslar yerine *Çarlık Rusyası*, Ermeniler yerine *Ermeni Çeteleri* ya da *Ayrılkçı Ermeniler*, Rumlar yerine *Ayrılkçı Rumlar*, Araplar yerine *Şerif Hüseyin Cephesi* ya da *Ayrılkçı Araplar*, Yunanlılar yerine *İsyancı Yunanlılar*, *İşgalci Yunanlılar* gibi. Böylelikle tüm toplum ötekileştirilmeden hatalı ya da sorunlu topluluklar dile getirilmiş olur. Bu durum 2012 tarih ders kitaplarında çok azalmakla birlikte kısmen varlığını devam ettirmektedir. Örneğin *Tarih 10*’daki şu vereceğimiz cümledeki bütünüyle ötekileştirici anlamın bizim parantez içindeki önerilerimizle nasıl barışçı bir içeriğe kavuşturulabileceğini görmek mümkündür: “*93 Harbi sırasında hem Kafkaslardaki Rus (ordusu), ve Ermenilerin (çetelerin) zulümleri hem de Balkanlardaki Bulgar (çetelerin) ve Rus askerlerinin saldırıları bu bölgelerden*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

*Anadolu'ya bir milyon Türk'ün göç etmesine yol açtı (s.186).” Bu noktada 2012 tarih ders kitaplarında bu tarz toptan ötekileştirici bir üslup çok büyük ölçüde terk edilmiş olsa da özellikle Ermeni olaylarını ele alan konulardaki anlatımda sorunların yer yer sürdüğü tespit edilmiştir. Zira *Tarih 10* ders kitabında Ermenileri tümünden kast yerine o dönemde asıl sorunu çıkaranların, zulmü ve katliamları yapanların “ayrılıkçı”, “çete”, “isyancı” gibi olması gereken sıfatlarla nitelenmeden tüm Ermenileri kastedecek biçimde ifadelendirilmesi büyük bir eksiklik olarak varlığını sürdürmektedir.*

2. SONUÇ

Tarihyazımı gibi tarih öğretimi de yaşanan devrin siyasal, sosyal, ekonomik havasından etkilenmektedir. Bilimde olduğu gibi tarihte ve eğitimde de dün evrensel kabul edilenler bugün kabul edilmeyebilmektedir. 20. yüzyılın başında tüm dünya ülkeleri açısından revaçta olan romantik milliyetçilik, ulus inşasında romantik bir bakış açısı bugün yerini “gerçekçiliğe” bırakmıştır. Tarihyazımı ve öğretiminde Birinci Dünya Savaşı sonrasında zararları fark edilmesine rağmen Soğuk Savaş dönemi dinamiklerinin destekleriyle 1990'lara kadar vazgeçilemeyen “romantik milliyetçi tarih” anlayışı bugün için yerini “milli tarih anlayışı”na bırakmak durumundadır. Bugünün dünyası duygusal aşırılıkları değil, akıl ve gerçekçiliği önemsemektedir. Bu yüzden Türkiye’de tarih eğitiminin romantik milliyetçi bir bakış açısından çok daha gerçekçi, dünya ile bağlantıları iyi

organize edilmiş milli bir bakış açısına kayması gerekir. Bu bakış, öğretmen eğitiminde tarih içeriğinin biçimlendirilmesinde olması gerektiği kadar ortaokul ve lise tarih derslerinde hala merkezi bir konuma sahip olan ders kitaplarında da sağlanmalıdır.

Yaptığımız incelemeler sonunda 1996’daki Safran ve Ata’nın elde ettiği barış dışı unsurları içeren bulgulara, 2006 tarihli *Genel Türk Tarihi ve Tarih 2* ders kitapları incelendiğinde romantik milliyetçi tarih anlayışının bazı unsurlarının varlığına büyük ölçüde ulaşılmış olsa da bugün liselerde okutulmakta olan 2012 *Tarih 9* ve *Tarih 10* ders kitaplarında bu durumun büyük ölçüde azalmış olduğuna, ancak özellikle bazı ötekileştirme içeren ifadeler hala rastlanmaktadır. Bugün Türkiye’de okutulan lise *Tarih 9* ve *Tarih 10* ders kitaplarında dil ve üslubun büyük bir mesafe kaydetmiş olduğunu söylemek gerekir. Bu büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir. Zira bu gelişme çağdaş tarih eğitiminin amaçları açısından olumludur. Buna rağmen yukarıda çok az yoğunlukta rastlanan olumsuz ifadelerle ilişkin verdiğimiz örneklerin de ortadan kaldırılması gereklidir. Liselerin zorunlu olması ile en son lisede okunan tarihin sıradan insanların tarih bilinç ve bilgi dağarcığını belirleyeceği gerçeğinden hareket edildiği takdirde ders kitabı yazarların kullandıkları dil, tercih ettikleri örnekler ve üslup konusunda çok daha dikkatli olunması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada tarih ders kitabı yazarlarının özellikle yoğun olarak

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

karşılaşılan “ötekileştirme” vurgusu ile abartıdan uzak bir üslubu benimsemiş olmaları çağdaş bir eğitim için olmazsa olmazlardandır. Bu bağlamda, lise ders kitaplarının barışçı bir bakış açısıyla sadece gerçeklerden söz eden bilimsel bir üslupla yazılması gerekir. Çünkü tarihsel gerçek her zaman yeterince etkileyicidir.

Sonuç olarak 1996’da önceki yıllara göre, 2006’da 1996’ya göre, 2012 ders kitaplarında ise 2006’dakilere göre karşı tarafı aşağılayıcı, rencide edici, ötekileştirici ifadelerden gitgide uzaklaşıldığı, çağdaş tarih eğitimine uygun bir dil ve anlatım ile çok daha pedagojik bir yaklaşımın benimsendiği görülmüştür. Bu durumun 1990’lı yıllarda akademik çalışmalarla kurumsallaşan tarih eğitimi alanının dünyadaki öğretimsel yaklaşımlara uygun davranılmasının tarih programlarının düzenlenmesi ve ders kitabı yazma faaliyetlerine yansımından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda 1950’li yıllarda devletlerarası anlaşmalarla hayat bulmaya çalışan barışçı tarih eğitiminin artık anlaşmalar çerçevesinde değil de çağdaş anlayış içinde olması gerekenin dikkat alınarak yapılması ve sürdürülmesinin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de tarih ders kitaplarındaki yazımı iyileştirmenin Türklerin konu edildiği başta Yunanistan, Ermenistan, Bulgaristan, Rusya, İran, Irak, Suriye ve diğer Arap ülkeleri olmak üzere tüm dünya devletlerinin ders kitaplarında da sürdürülmesi temenni edilmektedir. Zira bu

tür düzenlemelerin iç dinamikler açısından eğitim kalitesi ve insan kaynağı ile ilişkisi kadar dış dinamikleri açısından da mütakabiliyet esasına çok sıkı bağlı olduğu malumdur.

3. KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa. Osmanlı İmparatorluğu tarihi. C.1, (Gencer, M. ve diğerleri, Yay. haz.). İstanbul: İlgi Kültür Sanat

Akkaya, Ş. (1937). Tarih ilmi ve tezimiz. İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul: Devlet Basımevi

Berktaş, A. & Tuncer, H. C. (2007). Tarih eğitimi ve tarihte öteki sorunu. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Cazgır, V., Genç, İ., Çelik, M., Genç, C. & Türedi, Ş. (2012). Ortaöğretim tarih 10. (4. Baskı). İstanbul: MEB Yayınları

Cazgır, V., Yavuz, S. & Ceyhan, N. (2006). Lise tarih 2. Ankara: Devlet Kitapları

Çalen, M. K. (2013). II. meşrutiyet döneminde tarih düşüncesi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çetin, N., Kutluay, M. & Avlar, M. (2006). Liseler için genel Türk tarihi. Ankara: Devlet Kitapları

Çapa, M. (2002). Cumhuriyet’in ilk yıllarında tarih eğitimi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: I21 * ID:126 K:87**

<http://www.akademikbakis.org>

- Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 29(30), 39-55
- Ersal, A. (2011).** Türkiye’de ulus-devlet ve Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kabapınar, Y. (1991).** Müfredat programı ve ders kitapları açısından orta öğretimde (lise) tarih öğretimi. (Basılmamış yüksek lisans tezi). İzmir: 9 Eylül Üniversitesi
- MEB. (1991).** II. maarif şûrası. (15-21 Şubat 1943). İstanbul: MEB Yayınları
- Okur, Y., Genç, İ., Özcan, T., Yurtbay, M. & Sever, A. (2012).** Ortaöğretim tarih 9. (5. Baskı). İstanbul: MEB Yayınları
- Pingel, F. (2003).** Avrupa evi, ders kitaplarında 20. yüzyıl Avrupa’sı. (Elhüseyni, N., Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Safran, M. & Ata, B. (1996).** Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye’de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 11-26
- Safran, M. (2008).** Türkiye’de tarih ve tarih eğitimi. 21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Şimşek, A. (2007).** Türkiye’de tarih öğretimin ulusallığı ve Avrupa merkezilik. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(1), 9-38
- _____ (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. Türkiye Günlüğü, 111, 85-99
- Şimşek, A. & Satan, A. (2011).** Milli tarihin inşası. Makaleler, İstanbul: Tarihçi Kitabevi
- Turan, O. (1952).** Milliyet ve insanlık mefkurelerinin tarih tedrisatında ahenkleştirilmesi. AÜDTCFD, X/3-4, 209-225
- Türk, İ. C. (2011).** Osmanlı son dönem tarihçi - eğitimcisi Ahmed Refik (Altınay) ve tarih eğitimi. History Studies, 3(3), 351-362
- Web 1:** History, Georg Eckert Institute. Online: <http://www.gei.de/index.php>, 22.02.2013 tarihinde alınmıştır.